

नेपाली भाषाका सन्दर्भमा वाक्क्रियाको सिद्धान्त

डा. प्रेमप्रसाद तिवारी

tiwari.prem828@gmail.com

Orcid ID : <https://orcid.org/0009-0007-4433-7501>

डा. शालिकराम पौड्याल

paudyalshalikram@gmail.com

Orcid ID : <https://orcid.org/0009-0007-6023-9864>

DOI: <https://doi.org/10.3126/madhyabindu.v10i1.75625>

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, बुटवल बहुमुखी क्याम्पस

लेखसार

प्रस्तुत लेख नेपाली भाषाका सन्दर्भमा वाक्क्रियाको सिद्धान्तको अध्ययनमा केन्द्रित रहेको छ । यस लेखमा आवश्यक सामग्रीको सङ्कलन पुस्तकालय कार्यबाट गरिएको छ । गुणात्मक ढाँचामा आधारित रहेको यस लेखमा विभिन्न उदाहरणका माध्यमबाट वाक्क्रिया सिद्धान्त र त्यसको अवधारणालाई स्पष्ट पारिएको छ । प्रस्तुत लेखमा अस्टिन र सर्लले वाक्क्रियाका बारेमा प्रस्तुत गरेको अवधारणालाई नेपाली भाषाका वाक्यको सन्दर्भबाट स्पष्ट पारिएको छ । प्रस्तुत लेखमा जे.एल. अस्टिनले वाक्क्रियाका बारेमा अध्ययन गर्दा सूचनामूलक र सम्पादनकारी क्रियाको चर्चा गर्दै सम्पादनकारी क्रियालाई वाक्क्रियाका रूपमा प्रस्तुत गरेका र तिनै सम्पादनकारी क्रियाले सूचनासँगै कार्य सम्पादनसमेत गरेको हुन्छ भन्ने सिद्धान्तलाई नेपाली भाषाका सन्दर्भबाट स्पष्ट पारिएको छ । यस्ता सम्पादनकारी क्रिया प्रथम पुरुष, निश्चयार्थक र वर्तमान कालमा हुनुपर्ने र वाक्क्रिया सम्पन्न हुनका लागि 'व्यक्ति र स्थानको उपयुक्तता', 'कार्यको पूर्णता र उपयुक्तता' र 'आशयको उपयुक्तता' जस्ता सुहाउँदा सर्त पनि आवश्यक पर्छ भन्ने सिद्धान्तलाई पनि नेपाली भाषाका सन्दर्भबाट स्पष्ट पार्ने कार्य यस लेखमा गरिएको छ । जे. आर. सर्लले अस्टिनले अधि सारेको वाक्क्रियाका बारेमा विस्तृतरूपमा चर्चा गर्दै जुनसुकै क्रिया पनि सम्पादनकारी हुन्छ भन्दै कार्य सम्पादनका आधारमा वाक्क्रियालाई निश्चयार्थक, निर्देशनात्मक, प्रतिज्ञामूलक, अभिव्यक्तिमूलक, घोषणात्मक तथा भाषिक संरचना र अर्थका आधारमा प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष वाक्क्रिया गरी विभाजन गरेका प्रकारलाई समेत उदाहरणका माध्यमबाट स्पष्ट पार्ने काम यस लेखमा गरिएको छ । सर्लले भाषिक उच्चारणका क्रममा क्रियाले गर्ने तीनओटा कार्य (लोक्युसनरी क्रिया, इल्लोक्युसनरी क्रिया र फर्लोक्युसनरी क्रिया) उल्लेख गरेका छन् र उनले प्रतिज्ञातिपरक पूर्वतयारी, सद्भावना र अत्यावश्यक सर्त गरी चारओटा सर्तको कुरा गरेका छन् भन्ने सिद्धान्तका आधारमा नेपाली भाषाका उदाहरणलाई राखेर वाक्क्रियालाई स्पष्ट पार्ने काम यस लेखमा गरिएको छ । यस लेखमा मुख्यरूपमा यिनै अस्टिन र सर्लले स्थापित

गरेको वाक्क्रियाको सिद्धान्तानुरूप नेपाली भाषाका वाक्यले कसरी काम गरेका हुन्छन् भन्ने कुरा स्पष्ट पारिएकाले वाक्क्रिया सिद्धान्तको नेपाली सन्दर्भ प्रस्ट पार्ने कार्य गरिएको छ ।

शब्दकुञ्जी : वाक्क्रिया, लोक्यसनरी, इल्लोक्यसनरी, पल्लोक्यसनरी, सर्त ।

विषयपरिचय

वाक् भनेको बोली हो र क्रिया भनेको कार्य हो । यसैले भाषिक बोलीका माध्यमबाट सम्पन्न गर्ने कार्य नै वाक्क्रिया हो । वाक्क्रिया सिद्धान्त (Speech Act Theory) का प्रवर्तक वेलायती दार्शनिक जे.एल. अस्टिन हुन् भने यस सिद्धान्तलाई सैद्धान्तिक रूपमा स्थापना गर्ने विद्वान् जे.आर. सर्ल हुन् । सन् १९५५ मा जे. एल. अस्टिनले हार्वर्ड विश्वविद्यालयमा दिएको प्रवचन र उक्त प्रवचन शब्दबाट कसरी काम गर्ने (१९६२) मा पुस्तकका रूपमा प्रकाशित भएपछि वाक्क्रिया सिद्धान्तको प्रतिपादन भएको हो । सन् १९६९ मा जे. आर. सर्लको वाक्क्रिया पुस्तकमा वाक्क्रिया सिद्धान्तका बारेमा व्यापक रूपमा परिचर्चा भएको छ । त्यसैले वाक्क्रियाको प्रतिपादन अस्टिनबाट र त्यसको विकास सर्लबाट भएको हो । भाषाको प्रयोगबाट कुनै कार्य सम्पादन हुन्छ भने त्यसलाई वाक्क्रिया भनिन्छ । कुनै पनि भाषिक उच्चारण तथा प्रयोगबाट कुनै मानवीय कार्य सम्पादन हुनुलाई वाक्क्रिया भनिन्छ । वक्ताको बोलीबाट कार्य सम्पादन हुनु नै वाक्क्रिया हो । वक्ताको बोलीबाट कार्य सम्पन्न नभएमा त्यसको औचित्य हुँदैन । वक्ताको भाषिक उच्चारणले श्रोतालाई कस्तो प्रभाव पारेको छ र केकस्तो कार्य सम्पादन भएको छ भन्ने बारेको अध्ययन गर्ने काम वाक्क्रियाले गर्छ । वक्ताले केही कुरा बोल्छ, श्रोताले केही कुरा बुझ्छ । यही वक्ता र श्रोता बिचको सम्प्रेषणको अवस्था नै वाक्क्रिया हो । वाक्क्रिया अध्ययनको मुख्य कार्य नै वक्ताको अभिव्यक्तिमा अन्तर्निहित मनसाय बुझ्नु हो । प्रस्तुत लेखमा वाक्क्रियाका बारेमा अस्टिन र सर्लको अवधारणा केकस्तो रहेको छ र त्यसलाई नेपाली भाषाका सन्दर्भबाट कसरी स्पष्ट पार्न सकिन्छ भन्ने मुख्य समस्यामा केन्द्रित रही वाक्क्रिया सिद्धान्तका बारेमा अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्ययनविधि

प्रस्तुत लेखमा जे.एल. अस्टिनले हार्वर्डमा विलियम जेम्स भाषणमालामा दिएका व्याख्यानमा आधारित अवधारणा र जे.आर. सर्लको वाक्क्रिया सिद्धान्तका बारेमा गरिएको अध्ययनलाई सामग्रीका रूपमा लिइएको छ । जे.एल. अस्टिन र जे. आर. सर्लद्वारा प्रतिपादन गरिएको वाक्क्रिया सिद्धान्तका आधारमा नेपाली भाषाका वाक्यहरूले कसरी वाक्क्रिया सम्पन्न गरेका हुन्छन् भन्ने कुरामा केन्द्रित रही अध्ययन अगाडि बढाइएको छ । नेपाली भाषाका वाक्यबाट वाक्क्रिया कसरी सम्पन्न भएको हुन्छ भन्ने कुरालाई वाक्क्रिया सिद्धान्तका आधारमा स्पष्ट पारिएकाले यो अध्ययन निगमनात्मक पद्धतिबाट अगाडि बढेको छ । यस अध्ययनमा मुख्य गरी अस्टिन र सर्लले वाक्क्रियाका बारेमा प्रस्तुत गरेका

अवधारणा प्राथमिक स्रोतका सामग्रीका रूपमा रहेका छन् । यस्तै द्वितीयक स्रोतका सामग्रीका रूपमा वाक्क्रिया सिद्धान्तका बारेमा लेखिएका पुस्तक, अनुसन्धान सार, जर्नलमा प्रकाशित लेख र विद्युतीय माध्यममा रहेका सामग्रीलाई लिइएको छ । यस्ता सामग्रीको सङ्कलन पुस्तकालय कार्यबाट गरिएको छ । गुणात्मक अनुसन्धान ढाँचाको प्रस्तुत लेखमा वर्णनात्मक र विश्लेषणात्मक अध्ययन विधिको प्रयोग गरी सामग्रीको विश्लेषणपश्चात् निष्कर्ष निकालिएको छ ।

छलफल तथा परिणाम

वाणी कार्यहरूको सिद्धान्त मानवको न्यूनतम एकाइ हो भन्ने धारणाबाट सुरु हुन्छ । सञ्चार कुनै वाक्य वा अन्य अभिव्यक्ति होइन, यो कथन गर्ने, प्रश्न सोध्ने, आदेश दिने, वर्णन गर्ने, व्याख्या गर्ने, माफी माग्ने जस्ता कार्यहरू र धन्यवाद, बधाई आदि प्रकारको प्रदर्शन हो । वक्ताले यी मध्ये एक वा एकभन्दा बढी कार्यहरू वाक्य उच्चारण गर्दै सम्पन्न गर्छ तर यस्तो कार्य वाक्य वा अन्यसँग भ्रमित भन्ने हुनुहुँदैन (पोलुहान र भर्बल, सन् २००५, पृ. ७) । यी उल्लिखित प्रकारका कार्यहरूलाई इल्लोक्युसनरी कार्यहरू भनिन्छ । यी मानक रूपमा केही अन्य प्रकारका पर्लोक्युसनरी कार्यसँग विपरीत हुन्छ जस्तै: पर्लोक्युसनरी कार्य हाम्रो बोलीले श्रोताहरूमा प्रभाव पार्छ र जुन श्रोताको बुझाइभन्दा बाहिर हुन्छ भन्ने कथनसँग सम्बन्धित छ । विश्वास दिलाउने, मनाउने, रिसाउने, रमाइलो र डराउने जस्ता कार्यहरू सबै पर्लोक्युसनरी कार्य हुन् । इल्लोक्युसनरी कार्य प्रायः उद्देश्यका लागि निर्देशित मनाउने जस्ता पर्लोक्युसनरी कार्य प्राप्त गर्न महत्त्वपूर्ण देखिन्छ (पोलुहान र भर्बल, सन् २००५, पृ. ७) । पर्लोक्युसनरी कार्यमा बोलीले श्रोतामा प्रभाव पार्छ, इल्लोक्युसनरीले उद्देश्य प्राप्तिका लागि निर्देशित गराउँछ । अस्टिनले स्थिर कथनहरूमा सत्य-मानहरू हुन्छन्, तिनीहरू सत्य वा गलत हुन्छन् तर प्रदर्शनात्मक कथनहरू न सत्य हुन् न गलत हुन्छन् भनेका छन् (अस्टिन, सन् १९८५, पृ. ११९) । वाक्क्रिया भाषाका क्षेत्रमा वक्ता र श्रोतका विचमा हुने कुराकानीका विषयमा अध्ययन गर्ने सिद्धान्त हो । अस्टिनद्वारा प्रतिपादित र सर्लबाट विकसित वाक्क्रिया सिद्धान्त र त्यसले अघि सारेका अवधारणाका बारेमा यस लेखमा अध्ययन गरिएको छ । वाक्क्रियासम्बन्धी अवधारणालाई नेपाली भाषाका सन्दर्भबाट स्पष्ट पार्ने कार्य प्रस्तुत लेखमा गरिएको छ ।

वाक्क्रियाको पृष्ठभूमि, परिचय र अवधारणा

जे.एल. अस्टिनका व्याख्यानहरू १९५५ मा वाक्क्रिया सिद्धान्तका बारेमा चर्चा गरिएको छ । उनले हार्वर्डमा विलियम जेम्स भाषणमालामा दिएका व्याख्यानको एक शृङ्खला र अवधारणा शब्दबाट कसरी काम गर्ने (How to Do Things with Words) भन्ने पुस्तकमा प्रकाशित भएको छ । यो पुस्तक अस्टिनको मृत्युपछि सन् १९६२ मा प्रकाशित भएको हो । भाषा बोल्नु भनेको कथन गर्नु, आदेश दिनु जस्ता भाषण कार्यहरू गर्नु हो । प्रश्नहरू सोध्ने, टिप्पणी गर्ने, अनुरोध गर्ने र भविष्यवाणी गर्ने जस्ता कार्यहरू सामान्यतया प्रदर्शनद्वारा गरिन्छ । वाक्क्रियाको अध्ययनमा ध्यान केन्द्रित गर्नुको कारण सबै भाषण सञ्चारमा भाषिक कार्यहरू समावेश हुन्छन् भन्ने मान्यता हो (पोलुहान र भर्बल, सन् २००५, पृ. २) । भाषिक सञ्चारको एकाइ प्रतीक, शब्द वा वाक्य होइन, भाषणको प्रदर्शनमा प्रतीक, शब्द वा वाक्यको

उत्पादन कार्य हुन्छ । वाणी कार्यहरू भाषिक सञ्चारको आधारभूत वा न्यूनतम एकाइहरू हुन् । ऐतिहासिक रूपमा वाक्क्रियाको अध्ययन भाषाको दर्शनबाट उत्पन्न हुन्छ । दार्शनिकहरू अस्टिन, सर्ल, ग्रिस, बियरले मानव सञ्चारका न्यूनतम एकाइहरू भाषिक अभिव्यक्ति होइनन्, बरु अन्य कार्यहरू, जस्तै बयान दिने, प्रश्न सोध्ने, निर्देशन दिने, माफी माग्ने, धन्यवाद दिने आदि प्रदर्शन यस धारणामा आधारित छन् (पोलुहान र भर्बल, सन् २००५, पृ. ३) । भाषण कार्यहरूले प्रश्न, आदेश, अस्वीकार, प्रशंसा, माफी आदि काम गरेका हुन्छन् । युलका अनुसार वाक्क्रियामा मानिसहरूले बाहिरको भाषा प्रयोग गरेर केही बोल्दैनन्, यसको सट्टा, तिनीहरूले उच्चारण गर्ने उच्चारणहरूको पछाडि तिनीहरूको मनसाय हुन्छ र ती उच्चारणहरूले श्रोताको व्यवहारमा प्रभाव पार्न सक्छ (युल जर्ज, १९९६) । पिटरले जब मानिसहरूले केही भन्छन्, तिनीहरूले तीन आयामहरू समावेश गर्न सक्छन्, जुन लोक्युसनरी एक्ट, इल्लोक्युसनरी एक्ट र पर्लोक्युसनरी एक्टहरू हुन् भनी व्याख्या गरेका छन् (पिटर, २००८) । वाक्क्रिया शब्दले प्रदर्शनात्मक क्रियाहरूको सिद्धान्त, प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष वाक्क्रिया, वाक्क्रिया घटना आदिलाई समेट्छ । अस्टिन (१९५५) का अनुसार वाक्क्रिया भाषाको प्रदर्शनात्मक सिद्धान्त हो । यसले केही भन्नु केही गर्नु हो भन्ने मान्छ । यसले वक्ता र श्रोताबिच संस्कृति, शिक्षा, मानक, उमेर, पेसा, अर्थव्यवस्था आदिको भिन्नता हुन्छ भन्ने मान्छ (रहमायनी र दियुलिना, सन् २०१८, पृ. २७७) । जब वक्ता आफ्नो बोलीलाई विनम्रतापूर्वक प्रस्तुत गरेको हुन्छ तब तिनीहरू प्रत्यक्ष कुराकानीलाई अप्रत्यक्ष वार्तालापमा लैजान्छन् । यसले भाषिक सञ्चारलाई आत्मीयतातर्फ निर्दिष्ट गर्छ । अस्टिनले शब्द/वाक्यको सहसम्बन्धका आधारमा अर्थको भाषिक मान्यताहरूबिचको सम्बन्ध, वक्ताले श्रोताका लागि केही बोल्ने अवस्था, वक्ताको सम्बन्धित अभिप्राय आदिका बारेमा अर्थ विश्लेषणको नयाँ तस्विर प्रस्तुत गरेका छन् । यी सम्बन्धहरूबिच अवस्थित अर्थको अवधारणाद्वारा वाक्यको उच्चारण, भाषिक परम्पराको प्रयोग, सम्बद्ध अभिप्रायको साथ वक्ताले श्रोतालाई गर्ने भाषिक कार्यको चित्रण गरिएको छ (ओसी, सन् २००६, पृ. १) । वाक्क्रिया सिद्धान्त मानवको न्यूनतम एकाइ हो भन्ने धारणाबाट सुरु हुन्छ र यसले सञ्चार कुनै वाक्य वा अन्य अभिव्यक्ति होइन, यो कथन गर्ने, प्रश्न सोध्ने, आदेश दिने, वर्णन गर्ने, व्याख्या गर्ने, माफी माग्ने जस्ता कार्यहरूको प्रदर्शन हो । दार्शनिकहरूले भाषिक अभिव्यक्तिका अर्थहरू पत्ता लगाउन विभिन्न दृष्टिकोण प्रस्तुत गरेका छन् । कुनै विशेष भाषाका वक्ताहरूले त्यस भाषाको अभिव्यक्ति र अर्थ बुझ्छन् वा जान्दछन् । दार्शनिकहरूले अभिव्यक्तिको अर्थको बुझाइ र भाषिक धारणाहरू व्याख्या गर्न विभिन्न सिद्धान्तहरू प्रस्तुत गरेका छन् (रोजेनवर्ग र चार्ली, सन् १९७१, पृ. ५६१) । व्यापक रूपमा भन्नुपर्दा, सिद्धान्तको अर्थ दिने दुईओटा तरिका अर्थको अनौपचारिक सिद्धान्त र अर्थको औपचारिक सिद्धान्त हुन्छन् । फ्रिज, टार्स्की र डोनाल्ड डेभिडसन औपचारिक सिद्धान्त स्वीकार गरेका छन् भने सर्ल, ग्राइस, अस्टिनले अनौपचारिक सिद्धान्त स्वीकार गरेका छन् । औपचारिक सिद्धान्तले वाक्यको शाब्दिक अर्थको निर्धारण भाषिक वा औपचारिक नियमद्वारा गरिन्छ भन्ने कुरा स्वीकार गर्छ (रोजेनवर्ग र चार्ली, सन् १९७१, पृ. ५६०) । वाक्यको अर्थको सम्बन्ध वाक्य प्रकार र शाब्दिक अर्थसँग सम्बन्धित छ । वाक्यको अर्थ र वक्ताको अर्थको बिचमा फरकले वाक्यको अर्थ र वक्ताको अर्थबिचको सम्बन्धको व्याख्या गर्छ । अर्थको अनौपचारिक सिद्धान्तले मानिसहरूले बोल्दा धेरै कुरा गर्छन् र यसका

लागि भाषिक पक्ष हुनु आवश्यक छैन भन्ने मान्छ । यसले भाषण कार्यको सिद्धान्तलाई बुझाउँछ (रोजेनवर्ग र चार्ली, सन् १९७१, पृ. ५६१) । वाक्क्रियाका बारेमा प्रस्तुत गरिएको यही अवधारणालाई नेपाली भाषाका सन्दर्भबाट स्पष्ट पार्ने कार्य यस लेखमा गरिएको छ ।

अस्टिनको वाक्क्रियासम्बन्धी अवधारणा

जे.एल.अस्टिनले सन् १९५५ मा भाषाको प्रयोगबाट कुनै विषयमा सूचना दिने काम मात्र नभई कार्य सम्पादन पनि हुन्छ भन्ने कुरा अघि साँदै वाक्क्रिया सिद्धान्तलाई प्रस्तुत गरेका हुन् । उनले त्यस्तो कार्य सम्पादन गर्ने क्रियालाई सम्पादनकारी क्रिया भनेका छन् र यस्ता क्रियाबाट कार्य सम्पादन हुन केही सर्तहरू पूरा हुनुपर्ने बताएका छन् जसलाई सुहाउँदा सर्त भनिएको छ । अस्टिनले शब्दबाट कसरी काम गर्ने (१९६२) पुस्तकमा सम्पादनकारी क्रिया र सूचनामूलक क्रिया गरी क्रियाका दुईओटा प्रकारहरू बताएका छन् । सूचनामूलक क्रियाले कुनै घटना वा कार्यबारे सूचना दिन्छ भने सम्पादनकारी क्रियाले कार्य सम्पादन गर्छ र यो प्रथम पुरुष, वर्तमान काल र निश्चयार्थ हुन्छ (यादव र रेग्मी, २०५९, पृ. ३०७) । घोषणा गर्नु, प्रतिज्ञा गर्नु, राजीनामा गर्नु, माफी माग्नु आदि सम्पादनकारी क्रिया हुन् । उनले यही सम्पादनकारी क्रिया नै वाक्क्रिया हो भनेका छन् । यसलाई तलको उदाहरणबाट स्पष्ट पार्न सकिन्छ :

(अ) म भात खान्छु । (आ) म भात खाउँला । (इ) ऊ भात खान्छ ।

माथिको (अ) वाक्यको क्रिया प्रथम पुरुष, वर्तमानकाल र निश्चयार्थ भएकाले सम्पादनकारी क्रिया हुन् भने वाक्य (आ) र (इ) सम्पादनकारी क्रिया नभई सूचना मात्र दिएकाले सूचनामूलक क्रिया हुन् ।

अस्टिनले वाणीका माध्यमबाट कार्य सम्पादन हुनका निम्ति केही सर्तहरूको चर्चा गरेका छन् । अस्टिनले बोलेको वाक्य व्याकरणका नियममा हुनुपर्ने, कार्य सम्पादन गर्ने वाक्यको मुख्य क्रिया र सम्पादनकारी क्रिया हुनुपर्ने, सम्पादनकारी क्रिया वर्तमान काल, निश्चयार्थ हुनुपर्ने, सामान्य र अपूर्ण पक्ष पनि हुन सक्ने, करण वा अकरण पनि हुन सक्ने बताएका छन् (बन्धु, २०७७, पृ. १५४) । अस्टिनले वाक्क्रिया सम्पन्न हुन अर्थात् कार्य सम्पादन हुनका लागि अघि सारेका सुहाउँदा सर्त निम्नलिखित छन् :

(क) व्यक्ति र स्थानको उपयुक्तता (Suitability of person and place)

भाषाबाट कार्यसम्पादन हुँदा कार्यसम्पादन गराउने व्यक्ति र स्थान उपयुक्त हुनुपर्दछ,

जस्तै: (अ) 'आजको कार्यक्रम यही समाप्त भएको घोषणा गर्दछु' भन्ने वाक्य भन्ने व्यक्ति कार्यक्रमको अध्यक्ष र स्थान कार्यक्रम स्थल हुनुपर्छ ।

(ख) कार्यको पूर्णता र उपयुक्तता (Completeness and appropriateness of work work)

कुनै पनि भाषाबाट कार्य सम्पादन पूर्ण रूपमा हुनुपर्दछ । माथिको उदाहरण (अ) मा अध्यक्षले कार्यक्रम सकिएपछि समापनको घोषणा गर्नु कार्यको पूर्णता हो ।

(ग) आशयको उपयुक्तता (Appropriateness of intent)

वक्ताको आशयमा पूर्णता हुनुपर्छ र वक्ता इमानदार हुनुपर्छ । माथिको उदाहरण (अ) मा कार्यक्रम सकिएको जानकारी दिन घोषणा गरिएकाले आशयको उपयुक्तता छ ।

माथिका सुहाउँदा सर्तलाई निम्नलिखित दृष्टान्तबाट स्पष्ट पार्न सकिन्छ :

सम्माननीय राष्ट्रपति श्री रामचन्द्र पौडेलज्यूले नेपालको संविधानको धारा ७६ को उपधारा (२) बमोजिम प्रतिनिधि सभाका माननीय सदस्य श्री केशी शर्मा ओलीज्यूलाई नेपालको प्रधानमन्त्री पदमा नियुक्त गर्नुभएको छ । (मिति २०८१ साल असार ३० गते आइतवार राष्ट्रपति कार्यालयबाट जारी पत्र)

माथिको उदाहरणमा केशी शर्मा ओलीलाई प्रधानमन्त्री बनाउने कार्य सम्पादन भएको छ । यो कार्य सम्पादन हुनका लागि उपर्युक्त सर्तहरू यसरी पूरा भएका छन् । नेपालको संविधानअनुसार प्रधानमन्त्री नियुक्त गर्ने कार्य राष्ट्रपतिको हो, त्यसैले राष्ट्रपति उपयुक्त व्यक्ति हुन् र राष्ट्रपति कार्यालय उपयुक्त स्थान हो । नेपालको संवैधानिक व्यवस्थाअनुसार प्रधानमन्त्री नियुक्त गरिएकाले उपयुक्त कार्य हो । यहाँ प्रधानमन्त्री बनाउनका लागि घोषणा गरिएकाले आशय उपयुक्त छ । अस्टिनले यी तीनओटा सर्तहरू पूरा भएपछि वाक्क्रिया सम्पन्न हुने धारणा राखेका छन् ।

सर्लको वाक्क्रियासम्बन्धी अवधारणा

अस्टिनपछि वाक्क्रियालाई सैद्धान्तिक स्वरूप दिने काम जे. आर. सर्लले गरे । यिनले १९६९ मा वाक्क्रिया (Speech Act) शीर्षकको पुस्तकमा वाक्क्रिया सिद्धान्तलाई विकसित गरेका हुन् (सर्ल, सन् १९७१, पृ. ५) । अस्टिनका अनुसार एक प्रकारका उच्चारणबाट मात्र वाक्क्रिया सम्पन्न हुन्छ । तर सर्लले सबै प्रकारका उच्चारणबाट वाक्क्रिया सम्पन्न हुन्छ, केवल सम्पादनमूलक क्रियाबाट मात्र होइन भन्ने कुरा गरे (बन्धु, २०७७, पृ. १५५) । भाषण कार्यहरूबारे छलफल गर्दा सर्लले एक विशिष्ट भाषण परिस्थितिमा वक्ता, श्रोता र वक्ताद्वारा भनिएको कथन समावेश हुन्छ र यी वक्ताको भनाइसँग सम्बन्धित हुन्छन् । उनले आफ्नो प्रसिद्ध लेख 'वाक्क्रिया भनेको के हो ?' मा किन भाषाको दर्शनमा भाषिक कार्यको रुचि र महत्त्वको अध्ययन गरिन्छ भनेका छन् । उनले भाषिक कार्य कुनै पनि भाषिक सञ्चारका लागि आवश्यक छ र यो भाषिक सञ्चारको आधारभूत एकाइ गठन गर्ने कार्यको प्रदर्शन पनि हो (सर्ल, सन् १९७१, पृ. ४) । सर्लको मुख्य उद्देश्य एक निश्चित प्रकारको भाषण अधिनियमका लागि निश्चित नियम निर्माण गर्नु हो । सर्लले निम्नलिखित उदाहरणबाट यसका बारेमा स्पष्ट पारेका छन् :

- (१) के जोनले कोठा छोड्ने छन् ?
- (२) जोनले कोठा छोड्ने छन् ।
- (३) जोन, कोठा छोड्नुहोस् ।

(४) जोनले कोठा छोडेर गएको भए होला ।

(५) यदि जोनले कोठा छोडे भने, म पनि छोड्छु । (सर्ल, सन् १९७१, पृ. ५)

यी कथनहरू विभिन्न भ्रामक कार्यहरूको प्रदर्शन हुन् । पहिलो प्रश्नात्मक छ, दोस्रोमा भविष्यको बारेमा दाबी गरिएको छ, तेस्रोमा अनुरोध छ, चौथोमा इच्छार्थ छ र पाँचौंमा काल्पनिक निश्चयार्थ छ । प्रत्येक वाक्यमा सामान्य कुरा भनेको जोनलाई उल्लेख गरिएको व्यक्ति हो र कार्य कोठा छोड्ने भविष्यवाणी गरिएको छ । कार्यहरू फरक भए तापनि केही गैरसन्दर्भ र भविष्यवाणीको कार्यहरू समान छन् । 'जोनले कोठा छोड्ने छ' साझा सामग्री हो भने माथिको प्रत्येक उच्चारण वक्ताले प्रस्ताव गरेको हो । सर्लका अनुसार भाषाको उच्चारणबाट एकै साथ तीनओटा कार्य सम्पन्न हुन्छन्: ती हुन्: लोक्युसनरी कार्य, इल्लोक्युसनरी कार्य र पर्लोक्युसनरी कार्य ।

लोक्युसनरी कार्य (locutionary Act)

सामान्य रूपमा वस्तु र कार्यलाई जनाउने कार्य लोक्युसनरी कार्य हो । सन्दर्भको निश्चित भावनाको साथ वाक्यको उच्चारण यसमा गरिन्छ (पोलुहान र भर्बल, सन् २००५, पृ. ६) । लोक्युसनरी कार्य सही व्याकरण र आकारमा मानिसहरूले उच्चारण गर्ने आधारभूत कथन र बुझ्ने शब्दावलीहरू हुन् । युल जर्ज (१९९६) ले लोक्युसनरी कार्यहरू गर्नका लागि पूरा गर्नुपर्ने आवश्यकताहरूमध्ये वक्ता र श्रोता दुवैको भाषा एउटै हुनुपर्छ अन्यथा वक्ताको अभिप्राय श्रोताले बुझ्दैन भन्ने बताएका छन् (रहमायनी र दियुलिना, सन् २०१८, पृ. २७६) । उद्देश्य र विधेयसहितको अर्थयुक्त वाक्य उच्चारण गर्ने कार्य लोक्युसनरी कार्य (निर्विधात्मक क्रिया) हो, जस्तै : रामको पैसा हरायो । यस उदाहरणमा 'रामको पैसा' उद्देश्यात्मक अभिव्यक्ति हो भने 'हरायो' विधेयात्मक अभिव्यक्ति हो । यसलाई सामान्य वाक्क्रिया भनिन्छ । यसलाई सर्लले लोक्युसनरी कार्य भनेका छन् ।

इल्लोक्युसनरी कार्य (illocutionary Act)

क्रियाले सामान्य सूचना मात्र नदई श्रोतालाई केही गर्न प्रेरित गर्छ भने इल्लोक्युसनरी हुन्छ । अस्तित्वको सम्पादन र सर्लको वाक्क्रिया यही हो । यसमा भाषाको प्रयोगबाट वक्ताले श्रोतबाट काम सम्पन्न हुने अपेक्षा राख्छ । अस्तित्वका अनुसार यस्तो कार्य सम्पन्न गर्न सम्पादकारी क्रिया आवश्यक हुन्छ तर सर्लका अनुसार जुनसुकै क्रियाबाट पनि कार्य सम्पादन हुन्छ, जस्तै: 'भ्याल खुल्लै छ' भन्दा श्रोताले भ्याल बन्द गर्नु भने कार्य सम्पादन भएको मानिन्छ । युल जर्ज (१९९६) ले इल्लोक्युसनरी कार्य वाक्क्रियासँग सम्बन्धित शब्द भएकाले मानिसहरूसँग उच्चारणका लागि सञ्चार शक्ति हुँदा उनीहरू इल्लोक्युसनरी कार्य प्रदर्शन गर्छन् (रहमायनी र दियुलिना, सन् २०१८, पृ. २७६) । उदाहरणका लागि 'यसलाई बाहिर राख्नुहोस् ।' वाक्यको फरक प्रकारको आशय हुन सक्छ । यस वाक्यका माध्यमबाट वक्ताले धूम्रपान मुक्त क्षेत्रमा धूम्रपान गर्ने व्यक्तिलाई रोक्न खोज्नु वा आगो लागेकाले कुनै वस्तु बाहिर राख्नु आदि आशय हुन सक्छ ।

पर्लोक्युसनरी कार्य (perlocutionary Act)

वक्ताको भनाइबाट श्रोतामा एक किसिमको प्रभाव पर्छ वा प्रतिक्रिया उत्पन्न हुन्छ भने पर्लोक्युसनरी हुन्छ । शब्द उच्चारण गरेर श्रोतामा प्रभाव पार्ने वाक्य यसअन्तर्गत पर्छन् । त्यस्ता प्रभावहरू उच्चारणको परिस्थितिमा विशेष हुन्छन् (पोलुहान र भर्बल, सन् २००५, पृ. ६) । वक्ताहरू श्रोताको व्यवहारलाई असर गर्ने आशा राखेर पर्लोक्युसनरी कार्यहरू गर्छन् । व्यवहारलाई प्रभाव पार्नुको अर्थ श्रोतालाई शारीरिक गतिविधिहरू गर्न लगाउनु नभई श्रोताको विचार वा बानीमा परिवर्तन गर्नु हो (रहमायनी र दियुलिना, सन् २०१८, पृ. २७७) । भाषिक प्रयोगले वक्ता, श्रोता वा अन्य व्यक्तिमा आवेग, संवेग, विचार वा कार्यमा निश्चित प्रभाव उत्पन्न गर्छ र यस्तो प्रयोग व्यक्तिमा प्रभाव उत्पन्न गर्नका लागि सोद्देश्यमूलक ढङ्गले पनि गरिएको हुन्छ (तिमल्सेना, २०७९, पृ. ४) । युल जर्ज (१९९६) ले पर्लोक्युसनरी कार्यहरूले तथाकथित परलोक्युसनरी प्रभाव ल्याउँछ भनी औल्याएका छन् । उदाहरणका लागि वक्ताले साथीसँग दुःखी महसुस गर्दै 'म बेकारको मान्छे भएँ' भनेको छ । उक्त साथीको भनाइ सुनेर श्रोता प्रभावित हुन्छ माफ माग्छ । यहाँ माफी गर्नु भनेको हो 'म बेकार छु' भनाइको पर्लोक्युसनरी कार्यको प्रभाव हो । यो कार्य पारम्परिक शक्तिलाई वास्ता नगरी उत्पन्न गरिने त्यस्ता वाक शैलीको परिणाम र प्रभावहरूसित सम्बन्धित हुन्छ (घिमिरे, २०६५, पृ. ११२) । 'भ्याल बन्द गर' भन्दा श्रोताले काम अह्नाएको भनी भर्को मान्नु, दुःखी हुनु पर्लोक्युसनरी हो ।

अस्टिनले जस्तै सर्लले पनि वाक्क्रियाका सर्तहरूको चर्चा गरेका छन् जुन सर्तहरू निम्नलिखित छन् :

प्रतिज्ञप्तिपरक वस्तुको सर्त (Propositional content condition)

भाषिक उच्चारणबाट अभिव्यक्त अर्थ प्रतिज्ञप्तिपरक वस्तु हो । प्रतिज्ञप्तिको अर्थ उपयुक्त र वक्ता तथा श्रोताले उक्त कार्य पूरा गरेमा कार्य सम्पादन हुन्छ भन्नु हो (यादव र रेग्मी, २०५९, पृ. ३११) । वाक्क्रिया सम्पन्न हुनका लागि वक्ताको कथनको अर्थ उपयुक्त हुनुपर्छ । अर्थ उपयुक्त नहुँदा वाक्क्रिया सम्पन्न हुँदैन (गौतम र चौलागाई, २०६७, पृ. २९७) । उदाहरणका लागि 'तिमी कथा पढ' भन्दा श्रोताले सो कार्य पूरा गरी कथा पढेमा कार्य सम्पादन हुन्छ ।

पूर्वतयारीको सर्त (Preparatory condition)

वाक्क्रिया सम्पन्न हुन आवश्यक पर्ने कुराहरू नै पूर्वतयारी सर्त हुन् । धन्यवादको कार्यका लागि वक्तालाई श्रोताले तद्अनुरूप कार्य गरेको छ भन्ने थाहा हुनुपर्छ । वक्ताले कुनै पनि कथन प्रयोग गर्नका लागि त्यसभन्दाअधिका सम्पूर्ण आवश्यक प्रक्रिया पूरा भएको हुनुपर्छ (गौतम र चौलागाई, २०६७, पृ. २९७) । उदाहरणका लागि 'मलाई दश हजार सापटी देऊ' भन्ने भाषिक उच्चारण गर्नुपूर्व वक्ताले उक्त रकम पाउँछ भन्ने विश्वास गर्नु पूर्वतयारी सर्त हो ।

सद्भावनाको सर्त (Sincerety condition)

भाषिक उच्चारणलाई पूर्ण गर्न वक्तामा सद्भाव हुनुपर्छ । श्रोताले कार्य सम्पन्न गरोस् भन्ने सद्भावको चाहना वक्तामा हुने गर्दछ । वक्ताले आफ्नो कथनलाई सद्भावपूर्वक ग्रहण गर्न सक्ने वातावरणको तयारी हुनुपर्छ (गौतम र चौलागाई,

२०६७, पृ. २९७) । क्षमा माग्नका लागि वक्ताले सद्भावपूर्वक दुःख मनाएको हुनपर्छ । उदाहरणका लागि 'तिमी कथा पढ' भन्दा श्रोताले अवश्य नै पढोस् भन्ने चाहना वक्तामा हुनपर्छ ।

अत्यावश्यक सर्त (Essential condition)

वाक्क्रिया सम्पन्न हुन आवश्यक पर्ने परम्परागत सर्त आवश्यक सर्त हुन् । जस्तै प्रतिज्ञामूलक वाक्क्रिया सम्पन्न हुन वक्ताको प्रतिबद्धता, अभिव्यक्तिमूलक वाक्क्रिया सम्पन्न हुन वक्ताको सद्भाव र श्रोताको कार्यको उपयुक्तता, अनि घोषणात्मक वाक्क्रिया सम्पन्न हुन वक्ताको तत्परता जस्ता सर्तहरू अत्यावश्यक सर्त हुन् ।

वाक्क्रियाका प्रकार

अस्टिनबाट प्रतिपादित र सर्लबाट विकसित वाक्क्रिया सिद्धान्तका बारेमा लेभिन्सन, पाल्मर आदि भाषाविद्हरूले अध्ययन गरी विकसित बनाउने काम गरेका छन् । हाइम्सले भावात्मक, निर्देशनात्मक, काव्यात्मक, सम्पर्कात्मक, पारिभाषिक, सन्दर्भात्मक र प्रसङ्गात्मक गरी सात प्रकारका कुराकानीको चर्चा गरेका छन् (घिमिरे, २०६५) । माथिको वर्गीकरण वाक्क्रियाका सन्दर्भमा भएको पाइँदैन । भाषाविद् लेभिन्सनले वाक्क्रियाका उत्पादानात्मक क्रिया, सम्पादानात्मक क्रिया, प्रभावात्मक क्रिया गरी वर्गीकरण गरेका छन् (गौतम र चौलागाई, २०६७) । यहाँ सर्लले गरेको वाक्क्रियाको वर्गीकरणलाई मात्र प्रस्तुत गरिएको छ । सर्लले वाक्क्रियालाई क्रियाको अर्थ, वक्ताको अभिप्राय र श्रोतामा पर्ने प्रभावका आधारमा पाँच किसिमले वर्गीकरण गरेका छन्, ती निम्नलिखित रहेका छन् :

निश्चयार्थक वाक्क्रिया (Assertive)

वक्ताले उच्चारण गरेको वाक्यले समर्थन जगाउँदा निश्चयार्थक वाक्क्रिया हुन्छ । निश्चय गर्छु, विश्वास गर्छु, निर्णय गर्छु, समर्थन गर्छु, निष्कर्ष निकाल्छु जस्ता क्रियाको प्रयोगबाट निश्चयार्थक वाक्क्रिया हुन्छ, जस्तै: म तपाईंको कुराको विश्वास गर्छु ।

निर्देशनात्मक वाक्क्रिया (Directive)

वक्ताले श्रोतालाई केही कार्य गर्न निर्देशन दिने वाक्क्रिया निर्देशनात्मक वाक्क्रिया हो । यसमा वक्ताले श्रोतालाई सोध्छ, र अनुरोध गर्दै केही काम गर्न लगाउँछ (गौतम र चौलागाई, २०६७, पृ. २९६) । निर्देशन दिन्छु, आज्ञा दिन्छु, अनुरोध गर्छु चुनौती दिन्छु, आदेश दिन्छु, सोध्छु आदि निर्देशनात्मक वाक्यक्रिया सम्पन्न गर्ने क्रियाहरू हुन्, जस्तै : म तिमिलेलाई ध्यान दिएर पढ्न अनुरोध गर्दछु ।

प्रतिज्ञामूलक वाक्क्रिया (Commissive)

वक्ताले भविष्यमा गर्ने केही कार्यको विषयमा आफ्नो प्रतिबद्धता जनाउने वाक्क्रिया प्रतिज्ञामूलक वाक्क्रिया हो, प्रतिज्ञा गर्छु, कसम खान्छु, शपथ लिन्छु, आदि क्रिया यसअन्तर्गत पर्छन्, जस्तै : अबदेखि म हात नमिलाई सबैलाई नमस्कार गर्ने कसम खान्छु ।

अभिव्यक्तिमूलक वाक्क्रिया (Expressive)

वक्ताले श्रोतालाई कुनै तत्कालीन घटना वा अवस्थाबारे आफ्नो अभिव्यक्ति प्रकट गर्ने वाक्क्रिया अभिव्यक्तिमूलक हो । वक्ताले बधाई दिने, धन्यवाद दिने जस्ता विषयका बारेमा अभिव्यक्ति प्रकट गर्नुलाई अभिव्यक्तिमूलक वाक्क्रिया भनिन्छ (गौतम र चौलागाई, २०६७, पृ. २९६) । बधाई दिन्छु धन्यवाद दिन्छु, खेद प्रकट गर्छु, समवेदना प्रकट गर्छु, स्वागत गर्छु आदि क्रिया यसमा पर्दछन्, जस्तै : तिमीले जागिर खाएकामा बधाई दिन्छु ।

घोषणात्मक वाक्क्रिया (Declarative)

वक्ताले केही घोषणा गर्दै बाह्य परिस्थितिमा परिवर्तन ल्याउने वाक्क्रिया घोषणात्मक वाक्क्रिया हो । यसमा घोषणा गर्छु, राजीनामा गर्छु, नियुक्ति गर्छु, कारवाही गर्छु आदि क्रिया पर्छन्, जस्तै : मैले प्रधानमन्त्री पदबाट राजीनामा दिन्छु । सरलले भाषिक संरचनाका आधारमा वाक्क्रियालाई प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष वाक्क्रियामा वर्गीकरण गरेका हुन् । जसको चर्चा निम्नानुसार गर्न सकिन्छ :

प्रत्यक्ष वाक्क्रिया (Direct Speech Act)

भाषिक उच्चारणमा कुनै पनि क्रियाले सोभो वा परम्परित अर्थ वक्त गर्छ भने त्यस्तो वाक्क्रियालाई प्रत्यक्ष वाक्क्रिया भनिन्छ । यसमा निश्चयार्थक, निर्देशनात्मक, प्रतिज्ञामूलक, अभिव्यक्तिमूलक र घोषणात्मक वाक्क्रिया पर्दछन् । सामान्यतः बोलीचालीको भाषा, पत्रकारिताको भाषा र सञ्चारको भाषामा प्रत्यक्ष वाक्क्रिया रहेको हुन्छ (गौतम र चौलागाई, २०६७, पृ. २९७) । यसमा भनाइबाट कार्य सम्पादन गर्न कठिनाइ हुँदैन र यो क्रिया सम्पादनको सहज तरिका हो ।

अप्रत्यक्ष वाक्क्रिया (Indirect Speech Act)

भाषिक उच्चारणबाट सोभो वा परम्परित अर्थ व्यक्त नभई विलक्षण अर्थ वा घुमाउरो अर्थ व्यक्त गर्छ भने त्यसलाई अप्रत्यक्ष वाक्क्रिया भनिन्छ । क्रियाबाट स्पष्ट र परम्परागत अर्थ प्रकट नभई अन्य कुनै अर्थ व्यञ्जित भएमा अप्रत्यक्ष वाक्क्रिया हुन्छ (यादव र रेग्मी, २०५९, पृ. ३११) । उदाहरणका लागि म आज ठुलो आँधीवेहरी आउने विश्वास गर्दछु । यस वाक्यको उच्चारण गरेपछि श्रोताले आँधीवेहरी आउने भएकाले सुरक्षित भई बस्नुपर्छ भन्ने कुरा बुझेमा अप्रत्यक्ष वाक्क्रिया हुन्छ ।

यसरी भाषाविज्ञानका क्षेत्रमा जे. एल. अस्टिन र जे. आर. सर्लले भाषाले गर्ने प्रकार्यात्मक भूमिकाको अध्ययनका लागि वाक्क्रिया सिद्धान्तको स्थापना गरेका हुन् । अस्टिनले काम सम्पन्न गर्ने खालका क्रियालाई सम्पादनकारी क्रिया भनिन्छ भन्दै क्रियाले काम सम्पन्न गर्नका लागि केही सर्त आवश्यक हुने धारणा प्रस्तुत गरेका छन् । व्यक्ति र स्थानको उपयुक्तता, कार्यको पूर्णता र उपयुक्तता र आशयको उपयुक्तताका आधारमा वाक्क्रिया सम्पन्न हुने आशय अस्टिनको छ । सर्लले सबै प्रकारका क्रियाबाट वाक्क्रिया सम्पन्न हुने धारणा प्रस्तुत गरेका छन् । उनले प्रतिज्ञप्तिपरक वस्तुको सर्त, पूर्वतयारी सर्त, सद्भावनाको सर्त, अत्यावश्यक सर्तका आधारमा वाक्क्रिया सम्पन्न हुने धारणा प्रस्तुत गरेका छन् । सर्लले वाक्क्रियालाई निश्चयार्थक वाक्क्रिया, निर्देशनात्मक वाक्क्रिया, प्रतिज्ञामूलक वाक्क्रिया, अभिव्यक्तिमूलक वाक्क्रिया र घोषणात्मक वाक्क्रिया गरी पाँच प्रकारमा विभाजन गरेका छन् । सर्लले भाषिक संरचनाका आधारमा वाक्क्रियालाई प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष गरी दुई प्रकारमा विभाजन गरेका छन् ।

निष्कर्ष

वाक्क्रिया भनेको भाषाका माध्यमबाट हुने कार्य सम्पादन हो । वाक्क्रियाको निर्माणमा मानक भाषाको प्रयोग, प्रभावकारी सम्प्रेषण र कार्य सम्पादन योग्य उच्चारण हुनुपर्ने मान्यता राखिएको छ । वाक्क्रिया सिद्धान्तका प्रवर्तक जे. एल. अस्टिन हुन् भने सैद्धान्तिक रूपमा यस सिद्धान्तको विकासकर्ता जे.आर. सर्ल हुन् । वाक्क्रिया सिद्धान्तको प्रतिपादनमा अस्टिन र सर्ल दुवैको महत्त्वपूर्ण योगदान रहेको छ । अस्टिनले एकथरी सूचना मात्र दिने र अर्काथरी कार्यसम्पादन गराउने अभिव्यक्तिहरूलाई छुट्टयाएका थिए भने सर्लले सबै किसिमका उच्चारणबाट वाक्क्रिया सम्पादन हुन्छ भन्ने कुरा गरे । अस्टिनको सम्पादनकारी क्रिया र सुहाउँदा सर्तहरू शीर्षकको अवधारणा नै वाक्क्रिया सिद्धान्तसित सम्बन्धित छ । अस्टिनले क्रियालाई मूलतः सम्पादनकारी र सूचनामूलक गरी दुई वर्गमा विभाजन गरेका छन् । जहाँ सम्पादनकारी क्रियाले सूचनासँगै कार्य सम्पादनसमेत गरेको हुन्छ । यस्ता सम्पादनकारी क्रिया प्रथम पुरुष, निश्चयार्थक र वर्तमान कालमा हुनुपर्ने धारणा उनको रहेको छ । त्यसैगरी सूचनामूलक क्रियाले वक्ताको सूचना श्रोतासम्म सम्प्रेषित गर्ने कार्य मात्र गर्छन् । भाषामार्फत कार्य सम्पादन हुनका लागि भाषिक उच्चारणमा केही सर्त पूरा भएको हुनुपर्छ भन्दै त्यस्ता सर्तलाई अस्टिनले सुहाउँदा सर्त भनेका छन् । ती सुहाउँदा सर्तअन्तर्गत 'व्यक्ति र स्थानको उपयुक्तता', 'कार्यको पूर्णता र उपयुक्तता' र 'आशयको उपयुक्तता' रहेका छन् । सर्लले वाक्क्रिया सम्पादनका लागि आवश्यक सर्तहरूका विषयमा अभू बढी स्पष्टताका साथ व्याख्या गरे । सर्लले भाषिक उच्चारणका क्रममा क्रियाले गर्ने तीनओटा कार्य (लोक्युसनरी क्रिया, इल्लोक्युसनरी क्रिया, पलोक्युसनरी क्रिया) उल्लेख गरेका छन् । यसैगरी क्रियाको अर्थ, वक्ताको अभिप्राय र श्रोतामा पर्ने प्रभावका आधारमा वाक्क्रिया निश्चयार्थक, निर्देशनात्मक, प्रतिज्ञामूलक, अभिव्यक्तिमूलक र घोषणात्मक क्रिया गरी पाँच प्रकारका छन् । उनले प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष वाक्क्रियाको पनि चर्चा गरेका छन् । मानिसको सबैभन्दा शक्तिशाली माध्यम भनेकै भाषा हो । भाषाले मानिसलाई काम सम्पन्न गर्ने अवस्थासम्म पुऱ्याउने भएकाले भाषिक अभिव्यक्तिका माध्यमबाट सम्पन्न हुने काम वाक्क्रिया हो । अस्टिन र सर्लले वाक्क्रिया सिद्धान्तमा समावेश गरेका विविध सन्दर्भलाई नेपाली भाषाका उदाहरणबाट समेत सजिलै बुझाउन

सकिन्छ । त्यसैले संसारका सबै भाषामा वाक्क्रियाको महत्त्व रहेको हुन्छ । भाषाले सार्थक रूप प्राप्त गर्नका लागि केही सर्त भने आवश्यक हुन्छन् र तिनै सर्तका आधारमा वाक्क्रिया सम्पन्न हुन्छ ।

सन्दर्भ सामग्रीसूची

- गौतम, देवीप्रसाद र प्रेमप्रसाद चौलागाई (२०६७). भाषाविज्ञान. पाठ्यसामग्री पसल ।
- घिमिरे, वासुदेव (२०६५). समाज भाषा विज्ञान. वाङ्मय प्रकाशन तथा अनुसन्धान केन्द्र प्रा. लि. ।
- तिमल्सेना, शिवप्रसाद (२०७९). वाक्क्रिया सिद्धान्तको अवधारणा र प्रयोग. शिक्षाशास्त्र सौरभ, २२(१), पृ. १-९.
DOI: <https://doi.org/10.3126/sss.v22i1.51569>.
- बन्धु, चूडामणि (२०७७). भाषाविज्ञान (दसौँ संस्क.). साभा प्रकाशन ।
- यादव, योगेन्द्रप्रसाद र भीमनारायण रेग्मी (२०५९). भाषाविज्ञान (दोस्रो संस्क.). न्यु हिरा बुक्स इन्टरप्राइजेज ।
- Austin, J. L. (1955). *How to do things with words*. United State : Oxford University.
- Austin, J.L.(1985). *Performative utterances, in the philosophy of language*. (Ed). A.P. Oxford University Press.
- Oishi, E. (2006). Austin's speech act theory and the speech situation. *Etsuko Esercizi Filosofici* 1, 2006, pp. 1-14. <http://www.univ.trieste.it/~eserfilo/art106/oishi106.pd>
- Peter, G. (2008). *Doing pragmatics*. Hodder Education.
- Poluzhyn, M.M. & Vrabel, T.T. (2005). *Basic problems of speech act theory*. Uzhhorod National University.
- Rosenberg, F., J., Charles.T. (eds 1971). *Readings in the philosophy of language*. Prentice Hall Inc.
- Rahmayani, F.H. & Dwiyuliana R. (2018 May). An analysis of speech acts performed in the United States of Barak Obama's speech election 2009.. *Project*, 1(3), PP 275-280.
- Searle, J.R., (1971). *The philosophy of language*, Oxford University Press.
- Yule George. (1996). *Pragmatics*. Oxford University Press.